

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Факултет по начална и предучилищна педагогика
Катедра „Визуални изкуства“

Цвета Пламенова Петрова

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд

на тема:

**„Дигиталната графика в обучението по изобразително
изкуство“**

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“
Професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по
(Методика на обучението по) изобразително изкуство

Научен ръководител: ПРОФ. БУЯН ФИЛЧЕВ

София, 2017

Дисертационният труд „Дигиталната графика в обучението по изобразително изкуство“ е обсъден и насочен за публична защита от катедра „Визуални изкуства“, ФНПП, СУ „Св. Климент Охридски“. Трудът съдържа 278 страници, като 215 от тях са основен текст, а 63 страници са приложения към основния текст. Дисертационният труд съдържа 198 фигури, 3 схеми, 26 диаграми, 11 таблици, 2 видео-материала. Библиографията включва 127 литературни източника, от които 43 на кирилица, 55 - на латиница, а 34 – интернет ресурси. В допълнение са проучени нормативни документи от сферата на професионалното образование и обучение и каталози от изложби и графични форуми.

Основният текст е структуриран в увод, изложение в три глави, заключение и библиография. Изготвени са 11 приложения, онагледяващи и/или допълващи основния текст.

Съдържание на автореферата

I. Обща характеристика на дисертационния труд |4

II. Съдържание на дисертационния труд |13

Глава 1 Дигиталната графика – теоретичен обзор

Глава 2 Педагогически контекст на изследването

Глава 3 Експериментален учебен модул, включващ 4 урока по дигитална графика в специалната подготовка на професионално направление „Художник – изпълнител“. Количествени и качествени подходи за анализ на резултатите от проведения педагогически експеримент

 Доказване на хипотезата

 Изводи

 Заключение

III. Приноси |37

IV. Публикации |38

I. Обща характеристика на дисертационния труд

Избор на тема

Глобалният свят, в който живеем, се отличава с няколко основни характеристики, които повлияват *избора на тема* на настоящата дисертация. Това е свят на постоянно развиващи се технологии, в който промени в технологичен аспект се отчитат ежедневно, а на компютъра вече се гледа като на необходим инструмент за функционирането на повечето професии. И тъй като графичното изкуство винаги е било тясно обвързано с развитието на технологиите, се е наложило виждането, че то ги усвоява, използва ги.

От друга страна тези технологии са присъщи за глобалната пазарна икономика, в която работната ръка вече не е фиксирана на определено място, а може да предлага услуги от разстояние благодарение на бързия пренос на информация. Това от своя страна поставя въпроса за нуждата от качествено образование в глобален мащаб, а в контекста на съвременната образователна парадигма се налага тенденцията за висококачествено *професионално образование*. В този ред на мисли професионалното образование и обучение има нужда от постоянна актуализация и трябва да отговаря на нуждите на пазара.

Тези два основни фактора, както и интересът на докторанта към дигиталната графика като форма на изящното изкуство „Графика“, повлияват избора на темата на настоящия дисертационен труд, а именно „Дигиталната графика в обучението по изобразително изкуство“.

Актуалност на проблема. Необходимост от настоящото изследване

Това, че дигиталната графика е една все още слабо проучена сфера, както и нуждата от актуализация на действащите учебни програми (влизането в сила на Новия закон за предучилищното и училищното образование предполага нови учебни програми и планове, които предстои да бъдат разработени през идните години), допълнително допринасят за актуалността на темата.

Мотивацията на учениците към учебно-творческата дейност спада значително дори в училищата по изкуствата и по културата, което в известна степен се обяснява с отношението на обществото към изкуството като цяло, с неговата маргинализация или с изолирането на изкуствата от цялостната образователна концепция. От друга страна спадът в художественотворческата дейност на учениците би могъл да се обясни и с липсата на актуализация на учебните програми, както и с несъобразеността им със заобикалящата ни действителност. Отсъствието в образователния процес на съвременни художествени практики, като дигиталната графика например, води до спад в мотивацията и ангажираността на ученика.

Необходимостта от подобно изследване се определя от два основни фактора. В художественотворчески аспект на арт сцената все по-ясно се налага тенденцията за използването на дигитални технологии в процеса на създаване на произведения – било то като инструмент или като медия. В педагогически контекст професионалното образование трябва да отговаря на нуждите на пазара. Също така националните и международни стратегии за въвеждане на ИКТ¹ в образователната система налагат необходимостта от настоящото изследване, тъй като то предлага модул, в който ИКТ биват използвани в творческия процес.

Обект на изследването Обучението по изобразително изкуство, в частност обучението в специалност „Графика“ в училищата по изкуствата и по културата.

Предмет на изследването Дигиталната графика в контекста на настоящата дисертация, а именно разглеждана като оригинална техника на изящното изкуство печатна графика.

Цел на изследването Да се разработи учебен модул, включващ четири урока по дигитална графика, който ще бъде приложен в професионалното образование по изящни изкуства, специалност „Графика“, втори срок на XI клас.

¹ Тук и по-нататък в текста ще бъде използвана общоприетата абревиатура ИКТ, вместо Информационно-комуникационни технологии

За постигане целта на изследването е необходимо изпълнението на следните задачи:

Научно-теоретични задачи:

- Да се проучи научна литература по темата (български и чуждестранни източници) – както в сферата на изкуството, така и в сферата на образованието;
- Да се изведе концепция за учебен модул по дигитална графика;
- Да се обобщят и анализират натрупаните по време на експеримента резултати;
- Да се проучи ефективността на предложения модул;

Практически задачи:

- Да се направи проучване на терен относно нагласите на учениците към предложения модул;
- Да се създаде диагностичен инструментариум за нуждите на учебния модул;
- Да се проведе предварителен експеримент в учебна среда с цел повишаване ефективността на модула;
- Да се проведе същински формиращ експеримент в учебна среда.

Работна хипотеза

Предполага се, че въвеждането на модул по дигитална графика в учебните програми на специалност „Графика“ на училищата по изкуствата и по културата, би спомогнало за цялостното развитие на обучаващите се. Запознаването със и изучаването на спецификите и принципите на работа, характерни за дигиталната графика, които не присъстват в конвенционалните графични форми, би обогатило и допълнило знанията, уменията и компетенциите на обучаващите се относно дигиталните технологии и ролята им в творческия процес, композиционното изграждане, употребата на графични изразни средства, ангажираността на ученика към поставената задача. Възможностите, които предлага дигиталната графика, за количествени натрупвания на графични произведения за кратък период от време

биха довели до качествени изменения по отношение на изграждането на графичната художествената творба.

Ако в учебните програми на училищата по изкуствата и по културата се заложи учебен модул за изучаване на дигитална графика, това би довело до по-цялостно и задълбочено познание по учебния предмет, както и би актуализирало учебната програма и би повишило нивото на професионално образование в тази сфера.

Контингент

Макар дигиталните технологии осезаемо да навлизат в сферата на образованието – във всяка степен, както и във всеки вид училище - то предложеният в настоящата дисертация модул би бил най-подходящ за ученици, които професионално изучават графично изкуство. Изборът на контингента за същинския експеримент е дълбочинно проучен и избран поради следните причини:

- Към настоящия момент печатна графика се изучава в училищата по изкуствата и по културата. За провеждането на настоящия експеримент е от съществено значение учениците да са създавали графики, не само графични рисунки, тъй като самият учебен модул предполага използването на авторски *графични отпечатъци*.
- Провеждането на експеримента точно в този етап от ПОО² (втори учебен срок на XI клас) е съобразено с необходимите знания и умения, които покриват учениците.
- Изучаването на задължителния предмет по професионална подготовка – „Компютърна графика“ – повлиява избора на контингент. Предметът „Компютърна графика“ подпомага изграждането на технически умения за използването на компютърни технологии като помощно средство за реализация на творчески проекти. Изучаването успоредно на компютърна графика и дигитална графика би спомогнало за по-пълноценното осъзнаване на дигиталните технологии и възприемането на компютъра като инструмент както за съвременния

² Тук и на други места в текста ще бъде използвана общоприетата абревиатура ПОО вместо *професионално образование и обучение*.

художник, така и за дизайнера. В този аспект изучаването на дигитална графика би спомогнало за разбирането на границата между различните художествени форми и практики, които се обединяват в сферата на дигиталните изкуства.

- Тематичните ядра в учебното съдържание за втория учебен срок на XI клас предвиждат овладяването на определени знания и умения в областта на композицията. Естеството на работа при дигиталната графика би улеснило възприемането на проблемите на композиционното изграждане на графичната творба.

Въпреки първоначалния план в експеримента да участва както експериментална, така и контролна група, в процеса на работа контролната група отпадна тъй като броят на обучаващите се в сферата е малък, а в друго училище не може да се сформира адекватна на изискванията контролна група. Затова настоящият труд се фокусира върху разликата между нивото при входящата и изходящата диагностика на експерименталната група.

Термини и понятия - преглед на основния понятиен апарат

Дигитална графика, CGD графика – оригинална графична техника, при която художникът използва компютъра като инструмент, т.е. генерирано в компютъра изображение, което в последствие е отпечатано в определен тираж и подписано от автора като графично произведение съгласно общоприетите изисквания. Официално е прието този вид печат да се нарича компютърно-генериран дизайн (CGD), но тъй като в българския език все още не се е наложила еквивалентна абrevиатура, в настоящия труд се използва приетата в международен аспект CGD, както и наложилият се в устната реч термин – дигитална графика. Дигиталната графика носи повече значения, но в настоящия труд тя е разглеждана като еквивалент на CGD графиката.

Професионално образование и обучение (ПОО) по изкуства – обучение в училище по изкуствата и по културата, където след успешно завършване на XII клас и успешното полагане на изпит по специалност, учениците получават удостоверение за практикуване на професия „Художник-изпълнител“.

Специалност „Графика“ – В контекста на настоящата дисертация под специалност „Графика“ се има предвид свободно-избираемата професионална подготовка в ПОО по направление „Художник-изпълнител“. Тя започва в X клас и дава възможност за по-задълбочени занимания в избраната област.

При осъществяването на задачите са използвани *следните методи*

Теоретично проучване – проучване на български и чуждестранни източници по темата, както и нормативни документи в сферата на професионалното образование и обучение, в частност училищата по изкуствата и по културата, гимназиален етап.

Исторически метод – тъй като темата все още е слабо проучена, в контекста на настоящата дисертация е направен исторически преглед на събитията до настоящия момент, които са пряко обвързани с дигиталната графика.

Структурирано дълбочинно интервю – поради ограниченото количество на научна литература, основният източник на информация са действащи творци в сферата на дигиталната графика. За целта е проведено структурирано дълбочинно интервю с над 30 художника от над 10 страни. Интервюто е неформално, свободно, нестандартизирано. Изборът на художниците не е случаен. Те са вече утвърдени автори в сферата на дигиталната графика, като някои от тях са отличени с престижни награди, а други преподават дигитална графика в различни университети и академии по света. Те са селектирани след разглеждането на каталози от графични форуми, всички са дали съгласие за участие в интервюто и публикуване на отговорите им. Всеки от тях отговаря на едни и същи въпроси, засягащи същността, предимствата и недостатъците на дигиталната графика, мястото на арт сцената и други.

Наблюдение – методът е използван при проучването на терен с цел събиране на данни относно мястото на дигиталните технологии в обучението по графика, до каква степен те са навлезли в практиката, какви са нагласите на учениците към тях. Осъществено е пряко наблюдение от докторанта, което има за цел събирането на

допълнителен материал за анализ. Наблюдението се осъществява от докторанта във всички етапи на педагогическия експеримент. То е активно, включва подробно описание.

Дискусия – неформални дискусии и диагностични разговори се провеждат във всички етапи на експеримента. Основната цел на тези дискусии е осъществяването на обратна връзка с учениците – споделяне на затруднения и неразбиране на изучавания материал, интересните моменти в творческия процес според тях. Докторантът се съобразява с получената информация в тези дискусии с цел подобряването на учебния модул.

Педагогически експеримент – основен метод на изследването. В рамките на изследването е проведен педагогически експеримент с цел проверка на предложения учебен модул. Педагогическият експеримент е проведен в няколко основни етапа:

- Предварително проучване на терен;
- Предварителен експеримент;
- Същински експеримент:
 - Констатиращ експеримент;
 - Формиращ експеримент;
 - Събиране, обобщаване и анализ (количествени и качествени подходи) на данни с цел проверка на работната хипотеза.

Основният експеримент е проведен в два класа, специалност „Графика“, в НУИИ „Илия Петров“ в рамките на две последователни учебни години – 2014/2015 и 2015/2016 година.

Тестови въпросници – за целите на дисертационния труд са разработени специални въпросници, които обхващат въпроси с анкетен характер и такива с тестови характер. Тяхната цел е да определят практико-теоретичното ниво на учениците, както и техните нагласи към техниката, а в последствие и към предложения модул. Тези въпросници проверяват нивото на знания и умения, както и търсят обратна връзка с ученика.

Конферанс – в рамките на педагогическия експеримент се провеждат два конферанса, чиято цел е констатация на постигнатото

ниво в художественотворчески аспект и своевременното коригиране на допуснатите грешки. Конферансът е широко застъпен метод в художественото образование и в апробирия учебен модул е предложен като форма за междинна и изходяща диагностика на художественотворческата дейност.

Методи за анализ на получените данни

Качествени методи за анализ – феноменологичен анализ, анализ на съдържанието (Content Analysis), като и двата метода са използвани за анализ на резултатите от експеримента в учебна среда. Анализ на съдържанието е използван и при анализирането на резултатите от интервюто с действащи художници в сферата.

Количественият анализ е базиран на изведените в предложения учебен модул критерии, които са съобразени с критериите за оценка в ПОО и с нуждите на апробирия модул.

Дизайн на изследването

Схема 1

Както става ясно от схема 1, изследването се осъществява в рамките на няколко основни етапа:

Етап 1 Планиране и организация на изследването – теоретичен обзор на художествения проблем в научната литература, обзор на педагогическата ситуация на изследването, проучвания на терен и извеждане на концепция за учебен модул. Организация за провеждането на същинския експеримент.

Етап 2 Провеждане на експеримента (работа в учебна среда) - в следствие на проучения теоретичен аспект на дигиталната графика и разглеждането на педагогическия контекст, е създаден учебен модул, който е апробиран сред ученици, обучаващи се в професионално направление „Художник – график“.

Етап 3 Анализ на постигнатите резултати – През етап 1 и етап 2 докторантът е събрал достатъчно количество материал, който в последствие бива обобщен и анализиран.

Етап 4 Оформяне на дисертационния труд – След приключването на анализа текстовете от различните етапи на изследването са събрани и оформени в настоящия труд.

Структура на дисертационния труд

Основният текст се състои от уводна част, изложение в три глави, заключителна част и библиография.

Приложенията са в отделно книжно тяло с обем от 63 страници, които включват илюстративния материал към отделни части на основния текст. В приложенията са изведени и тестовите въпросници за определяне нивото на участвалите в експеримента ученици, както и структурираното дълбочинно интервю, проведено с художници в сферата на дигиталната графика. Представени са необходимите материали (марки хартии, дигитални машини и софтуерни продукти) за създаването на CGD графика. Анонсирани са действащи творци в сферата. Обобщени са резултатите от проведената изложба „Дигитален свят“ и съпровождащата я кръгла маса на тема „Дигиталните технологии в графичното изкуство - граници и възможности, теория и практика“. Изведен е кратък речник на термините в областта на дигиталната графика и списък с използваните в дисертационния труд съкращения.

II Съдържание на основния текст

В **Уводната част** от дисертационния труд са представени изборът и актуалността на темата, конкретизирани са предметът, обектът и целта на изследването. Поставени са основните задачи – в теоретичен и в практически аспект. Представена е и хипотезата. Конкретизиран е контингентът, участващ в педагогическия експеримент. Изведени са основният понятиен апарат и методите, използвани в изследването. Представен е дизайнът на изследването, както и структурата на дисертационния труд.

Глава I Дигиталната графика – теоретичен обзор

1. Предпоставки за появата на CGD графика

В настоящата точка от дисертацията е направен преглед на онези художествени практики и събития, които търсят нов изказ и обогатяват изобразителните възможности на графичното изкуство. Те са представени като необходими предпоставки за появата на дигиталната графика. Разгледани са *фотомеханичните печатни процеси и хибридните графични форми*, като се акцентира върху обвързаността на въпросните графични техники с технологичния напредък и промяната в пластичния код на графичните изображения.

Дигиталната фотографията и постфотографията също така са разгледани като необходима предпоставка за появата на дигиталната графика. Дигиталната фотография дава възможност за манипулации на изображението и намеса от страна на художника, а самият принцип на работа при постфотографията е сходен с този при дигиталната графика: фотографиите се отсяват, обработват се, селектират се и се изрязват отделни фрагменти от тях, които отново се прекомпозират в ново изображение.

Разгледани са още *появата на софтуерни продукти за обработка на изображения и дигиталната революция* като необходими предпоставки за появата на CGD графиката.

2. Компютърът – художествен инструмент. Исторически преглед

В тази част от теоретичния обзор е направен исторически преглед на събития, изложби, книги и статии, които разглеждат компютъра

като художествен инструмент. Събитията са разделени в два основни дяла: *Западна Европа и САЩ* и *Централна и Източна Европа и България*. Разгледани са събитията, определили важната роля на компютъра в сферата на визуалните изкуства от първите опити през 1950 година до 2002 година. Историческият преглед на събитията, спомогнали навлизането и утвърждаването на дигиталните технологии като равноправен художествен инструмент, спира до 2002 година, тъй като това е годината, през която Международната асоциация FISAE³ определя дигиталната графика за оригинална графична техника и фиксира параметрите, които дефинират едно произведение като дигитална графика. По този начин тя бива класифицирана като графично произведение и отделена от множеството дигитално генерирани изображения.

3. Дигитално изкуство – терминология, класификация, проблематика

В настоящата точка от дисертационния труд е разгледан терминът дигитално изкуство. Самият термин *дигиталност* препраща към идеята, че в някакъв етап на създаване на художественото произведение се наблюдава дигитална намеса – било то в процеса на създаване, презентиране или създаване и презентиране. Дигитално изкуство е общ термин, обозначаващ широк обхват от художествени творби и практики, които не могат да бъдат обединени естетически и които използват дигиталната технология като основна част от творческия процес и представяне на творбата. Изяснени са частично или напълно припокриващи се термини като дигитално, мултимедийно, компютърно изкуство, интернет-изкуството, изкуството на новите медии.

Възприета и задълбочено разгледана е класификацията на изкуствоведа Кристиан Пол, който разделя дигиталното изкуство на два основни дяла – *дигиталното като инструмент* и *дигиталното като медия*. CGD графиката попада в границите на дигиталното

3 FISAE, абривиатура от International Federation of Ex-libris Societies е международна асоциация на художници, изкуствоведи, колекционери и ценители на специфичния графичен жанр *екслибрис*.

изкуство като инструмент. Тя използва новите технологии и възможностите, които те предлагат, усвоява съвременното им звучене, но в същността си остава произведение в областта на печатната графика и като такова носи неговите външни характеристики, използва неговите изразни средства.

4. Дигиталната графика – същност, характеристики, художествени практики

В тази част от теоретичния обзор е разгледана дигиталната графика в нейната същност. Последната глава от историята на графиката разглежда дигиталната епоха, съответно *дигиталната графика*. Дигиталната графика е наложилия се в устната реч термин, който има по-широко значение, но в контекста на настоящата дисертация той е отъждествен с наложилия се в световен мащаб термин *компютърно генериран дизайн* (CGD). Поради многото сходни термини, отразяващи едни и същи или сходни художествени практики, както и поради широкото приложение на дигиталните технологии в изкуството въобще, са разгледани и анализирани припокриващи се наименования като дигитален отпечатък, *gslee* отпечатък, дигитален печат, дигитална графика, CAD, CGD, CRD, експериментални графични форми, оригинални графични техники.

Дигиталната графика или компютърно генерираният дизайн е оригинална графична техника, при която художникът създава изображения, използвайки компютъра като инструмент. Може да съдържа елементи, които не са авторски, но прекомпозирането им в едно ново изображение, т.е. дизайнът им, е. От изключително важно значение е подписът на автора, тъй като той потвърждава оригиналността на произведението.

Дигиталната графика е класифицирана като форма на изящното изкуство „Печатна графика“. Направен е аналог между пикселовата матрица на дигиталната графика и дигиталното изкуство като медия.

Тъй като дигиталната графика в контекста на настоящия труд е слабо проучена област, един от методите за получаване на качествена информация по темата е дълбочинно интервю с действащи в даденото

направление художници. В случая е проведено структурирано дълбочинно интервю, а целта му е да доведе до по-обстойни и задълбочени отговори на въпроси, засягащи както творческия процес, така и идейно-философската рамка на техниката. Целта на това фокусирано групово проучване е да получи информация относно дигиталния печат от „първа ръка“, а именно от художници в тази сфера. Резултатите, засягащи същността, предимствата и недостатъците на дигиталната графика, са представени в тази точка от дисертационния труд.

5. Дигиталната графика – технологична и идейно-философска рамка

Следващата точка от първа глава на дисертационния труд разглежда дигиталната графика в нейната технологична и идейно-философска рамка. Технологичният процес при дигиталната графика е разгледан в две насоки – *етапи на работа* и *принципи на работа*. В приложение 3 е включена допълнителна информация относно използваните материали при създаването на CGD графика.

Етапите на създаване на дигитална графика са представени и сравнени с етапите на създаване на класически графични техники. Първоначално се въвежда (сканира, заснема) даден изобразителен материал, който в последствие служи за създаването на дигитално генерирано изображение (обработка на изходния материал). Последната стъпка включва извеждането или принтирането на дигиталната графика в определен тираж и нейното разписване от автора според общоприетите норми. Към тези основни етапи интервюираните творци добавят и зараждането на идеята (проучването на изобразителен ресурс, който не е задължително да е авторски), както и нуждата от използването на именно тази техника.

Принципът на работа при дигиталната графика е представен като строго индивидуален, макар да се наблюдават определени сходства между различните автори. След обстоен преглед на творчеството на интервюираните художници и провеждането на интервюто са изведени трите основни принципи на работа при дигиталната графика: създаване на дигитална графика на принципа на колажа, на принципа

на автоколажа и създаването ѝ изцяло в компютъра. Наблюдават се комбинации между трите принципа на работа.

В тази точка от труда са представени често срещани практики в дигиталната графика – употребата на цвят, колажирането, използването на фотографски образи, апроприацията и реконтекстуализацията на образи от света на изкуството или масовата култура. Също така дигиталната графика бива представена като средство за проектиране на графични произведения, които в последствие биват изпълнени в класически графични техники.

Макар дигиталната графика в контекста на настоящия труд да не излиза извън параметрите на графичното изкуство, тя поставя важни въпроси както за графиката, така и за съвременното изкуство като цяло: промяната в идеята за оригинал и репродукция, за авторството, за заемането, присвояването на чужди образи, за връзката между дигиталните технологии и визуалните изкуства въобще. Разгледана е ролята на дигиталните технологии в съвременната художествена реалност, като обстойно е представено есето на изкуствоведа Ханс Белтинг „Образ, посредник, тяло: нов подход към иконологията“. Следвайки логиката на Белтинг, дисертантът достига до извода, че образите в графичното изкуство се завръщат именно чрез дигиталната технология.

Засяга се аурата на дигитално генерираната графика, която не изчезва, а се трансформира. Разгледана е и матрицата от пиксели при дигиталната графика – Фрийдер Наке асоциира физическата матрица с етапа на занаятчийското начало в графичното изкуство и акцентира върху връзката *автор - печатар* при класическите техники, която изчезва при дигиталната графика. Именно меланхолията по отношение на тази връзка е основополагаща в неспособността за възприемането, осъзнаването на набора от пиксели като графична матрица. В самата си същност, въпреки различията, пикселовата матрица е разгледана като печатна форма, само с разликата, че се появява по-късно и като такава носи белезите на своето време.

Дигиталната графика е представена като оригинална графична техника, като се акцентира върху оригинал и репродукция в контекста на графичното изкуство.

6. Място на дигиталната графика на арт сцената

От основно значение е определяне мястото на дигиталната графика сред другите графични техники и нейната роля на арт сцената. Дигиталната графика става все по-широко разпространена. Често CGD отпечатъци биват оценявани и награждавани на международните форуми за графика. Изключително разнообразна като пластичен език, интересна и за публиката, и за специалистите, дигиталната графика бързо набира скорост и все по-често бива използвана от художниците. В настоящата точка са разгледани три форума за графично изкуство – Биеналето на графичните изкуства в Люблина, Триеналето на графиката в Краков и Триеналето на графиката в София. Изборът им не е случаен. Първите два се считат от критика, автори и публика за най-престижните форуми в световен мащаб, а триеналето в София – за най-показателния графичен форум за българската арт сцена. Внимание е отделено и на форумите за изкуство като уникална художествена форма.

Особено внимание се отделя на произведенията, изпълнени с помощта на дигиталните технологии. Поради големия брой на подобни графични произведения фокусът пада върху най-актуалните издания на форумите, т.е. последните им издания.

Глава 2 Педагогически контекст на изследването

1. Дигиталната графика – предмет на образователни изследвания. Педагогически контекст

Дигиталната графика е представена в своя педагогически контекст. Текстът повдига въпроса в каква степен тя би следвало да бъде обект на педагогически изследвания. CGD графиката е представена като изучавана дисциплина в художественото образование на европейски ниво, но в сферата на висшето образование. Именно липсата на педагогически дискурс относно дигиталната графика в сферата на средното образование е представена като основополагаща за актуалността на проблема.

2. Глобализация и аспекти на образованието във време на глобализация. Ролята на образованието в глобалното общество

В настоящата точка от дисертационния труд е направен опит за набелязване основните параметри на термина *глобализация*. Позовавайки се на социолога Зигмунд Бауман, дисертантът насочва вниманието си към значимостта на информационно-комуникационните технологии в глобалното общество. Информационната революция и породената от нея информационна ера са представени като положителните процеси на глобализацията. От една страна това предполага внедряването на информационно-комуникационните технологии в работния процес, а от друга разглежда образованието като основен приоритет в глобалното общество, придавайки му по-голямо значение. Акцентът пада именно върху ролята на образованието (в частност на професионалното образование) в глобалното общество. Централната роля на знанието, образованието и ученето е обяснена с това, че знанието се превръща във все по-важен фактор за производство в глобалното информационно общество и в глобалната информационна икономика.

Образоването е представено като основно човешко право, а развитието на технологиите дава възможност на всеки да получи от разстояние желаното образование. Дисертантът достига до извода, че именно в днешната глобална реалност образованието и информационно-комуникационните технологии са взаимно свързани. Също така е констатирано, че внедряването на ИКТ в образователния процес, наличието на професионално подготвени кадри, овладяването на компютърните технологии от страна на учениците е значим фактор за по-нататъшната им успешна реализация в глобалното общество.

3. Структура на българското училище

В систематизиран вид е представена структурата на българското училище. Представена е същността на образованието, неговите цели и функции. Представена е българската образователна система и разделението на училищното образование. Според степента училищното образование е представено в два основни вида – основно и средно, а според съдържанието на подготовката то бива представено

като общообразователно и професионално. Систематично са представени двата вида подготовка.

4. Художествено образование в България. Структура на обучението по изобразително изкуство в българското училище.

В настоящата точка от труда се акцентира върху необходимостта от художествено образование, неговото място и ролята му в българското училище. Представени са ползите от изучаването на изкуство, както и основните цели и задачи, които си поставя предметът „Изобразително изкуство“. Конкретизирани са основните проблеми, пред които понастоящем е изправено художественото образование.

Фокусът пада върху структурата на художественото образование в българското училище. Представена е профилираната подготовка по изобразително изкуство, както и професионалната подготовка по изящни изкуства. Направен е опит за сравнителен анализ между двата вида подготовка, като се обръща специално внимание на нуждата от професионално образование и обучение в сферата.

5. Интеграцията на ИКТ в образователната система и в частност – в обучението по изобразителното изкуство

В настоящата точка от дисертационния труд са представени ИКТ като неразделна част на съвременното общество и като обект на образователни стратегии, целящи да интегрират новите технологии в образователни процес по вертикала (във всички степени, във всички класове) и по хоризонтала (във всички учебни предмети). Внедряването на ИКТ е свързано и с една от основните компетентности, които учениците трябва да придобият като част от задължителното училищно образование съгласно европейските стратегии за устойчиво развитие, а именно т.нар. *дигиталната компетентност*. За реализацията на тази стратегия е необходимо внедряването на ИКТ в учебните предмети, като за целта се изисква използването на специализирани софтуерни продукти.

Разгледани и анализирани са стратегии на национално и европейско ниво относно интеграцията на ИКТ в учебния процес и като цяло в образователната система.

6. ИКТ в обучението по изкуствата, ролята на дигиталните технологии в художественото образование

След представянето на ИКТ като неразделна част от съвременния образователен процес се акцентира върху интеграцията на ИКТ в обучението по изкуствата, в частност по изобразително изкуство.

Представени са основните функции на ИКТ в обучението изобразително изкуство – от използването на дигитализирани репродукции, дигиталните ресурси на музеи и галерии (виртуални разходки) до използването на технологиите в творческия процес (като етап от създаването и/или като неразделна част от крайния творчески продукт).

Представени са четири концепции, повлияни от въвеждането на ИКТ в образователния процес по изобразително изкуство, а именно насоченост към ученика, насърчаване на индивидуалността, фокус върху мултикултурното, интердисциплинарно обучение.

7. Професионалното образование и обучение в българското училище

В настоящата точка от дисертационния труд е представена същността на професионалното образование, а именно овладяването на определени знания и умения и придобиването на компетентност по конкретна професия и специалност. Професионалното образование се осъществява чрез изучаването на задължителна общообразователна, задължителна и избираема професионална подготовка. Учебното съдържание, чрез което се осъществява професионалното образование и обучение, се определя съгласно държавните образователни изисквания (стандарт) за степента на образование, общообразователния минимум и учебния план за ПОО.

Представена е и професионалната подготовка в нейните две разновидности – задължителна и избираема. Задължителната професионална подготовка е конкретизирана като усвояване на необходимите знания, умения и професионални компетенции по професия на теоретично и на практическо ниво. Тя се разделя на три

вида: обща, отраслова и специфична. Избираемата професионална подготовка е представена като възможност за разширяване знанията, уменията и компетентностите в съответната професионална област.

Представени и анализирани са трудностите, пред които е изправено ПОО понастоящем.

8. Училищата по изкуствата и по културата към Министерство на културата в контекста на настоящата дисертация. Преглед на нормативните документи за професионалните гимназии

Съгласно нормативните документи училищата по изкуствата и по културата са от важно значение в българската образователна система. Те са със статут на културни институции, а основната им цел е да осигурят високо качество и ефективност на учебно-възпитателния процес и на професионалната подготовка по изкуствата, да насърчават и подпомагат творческата активност на изявените и даровити деца и ученици от училищата по изкуствата и по културата. В настоящата точка от дисертационния труд са представени тези училища, разгледани и анализирани в контекста на настоящото изследване са техните нормативни документи – ДООИ (ДОС), Рамкова програма В.

9. Национално училище за изящни изкуства „Илия Петров“, София – преглед на изучаваните общообразователни предмети и специалност „Графика“

Разгледано е Националното училище по изящни изкуства „Илия Петров“, в което е проведен експериментът в учебна среда. В систематизиран вариант е представено самото училище, като акцентът пада върху изучаваните задължителни учебни предмети (задължителна професионална подготовка), избора на специалност, след което се разглежда специалност „Графика“ и учебната ѝ програма. След кратък преглед на програмата в целия период на обучение, фокусът пада върху програмата по графика в XI клас.

10. Нов закон за предучилищното и училищното образование – промени в контекста на настоящата дисертация

В последната точка от глава II на дисертационния труд са представени промените, които ще настъпят в сферата на ПОО по

изящни изкуства след влизането в сила на Новия закон за предучилищното и училищното образование.

Акцентира се върху съкращаването на часове по задължителните предмети по професионална подготовка, както и намаляването наполовина на часовете по специална професионална подготовка (специалност). Обръща се специално внимание на нуждата от изготвянето на нови учебни планове и програми.

Глава 3 Експериментален учебен модул, включващ четири урока по дигитална графика в специалната подготовка на професионално направление „Художник – изпълнител“. Количествени и качествени подходи за анализ на резултатите от проведения педагогически експеримент

1. Проучвания на терен – наблюдение на дипломни проекти, провеждане на кратко структурирано интервю на дипломиращи се ученици в специалност „Графика“ на НУИИ „Илия Петров“

В началото на трета глава се описват проведените от докторанта предварителни проучвания на терен и се анализират получените резултати. Тези резултати повлияват концепцията на експерименталния учебен модул по дигитална графика. Предварителните проучвания на терен са проведени в две последователни години в НУИИ „Илия Петров“ сред дипломиращи се ученици от специалност „Графика“. В неформален разговор (кратко структурирано интервю) се търси обратна връзка с учениците относно представите им за дигиталната графика, опита им в сферата и нагласите им относно техниката.

2. Експериментален учебен модул, включващ четири урока по дигитална графика, пригоден за обучението по специалност „Графика“ в училищата по изкуствата и по културата

Обстойно е представен предложеният учебен модул по дигитална графика, като се започва от извеждането на концепцията за самия модул. Акцентира се върху знанията, уменията, професионалните и

личностните компетенции, които той следва да развие и/или подобри. С помощта на таблици са онагледени дейностите, заложените в модула и компетенциите, които те развиват. Назовани са използваните методи и подходи в прилагането на учебния модул (словесните методи *дискусия, изложение, анализ, разговор, въпросник*, практическите методи за художествена дейност *упражнение, демонстрация, експеримент*, нагледните методи *демонстрация, конферанс*, както и някои *игрови елементи*).

Схема 2

Схема 2 онагледява структурата на учебния модул по дигитална графика, който е разделен на теоретична част (лекционна част, презентация и видео-материал), художествено-практическа част 1 (задача 1), конферанс, художествено-практическа част 2 (задача 2А, 2Б и 2В). Назовани са етапите от теоретичната част и съдържателните елементи на лекционната и презентационната част. Представени са видовете творчески задачи, включени в предложениния модул, както и обобщен план (методическата организация) на уроците.

Всяка задача е представена отделно, като е използвана следната структура: необходими материали, време на изпълнение, цел на задачата, описание на дейностите, очаквани резултати.

Реализирайки тези задачи, учениците следва да създадат графични произведения, да проследят и участват в цялостния цикъл по създаване на CGD графика. В рамките на първата задача учениците

трябва да реализират краен творчески продукт, създаден изцяло с помощта на компютър. Предвижда се в края на задачата учениците да работят свободно със софтуерния продукт и да са открили художествените възможности, които той предлага. След приключването и на трите подусловия на втората задача се очаква учениците да познават основните принципи на работа при създаването на дигитална графика, да работят свободно със специализираните програми, да експериментират в творческия процес и в процеса на печат на дигиталните графики. Учениците трябва да познават и следват основните етапи при създаването на дигитална графика и да реализират самостоятелно по три графични произведения в тази техника.

Таблица 1

Критерии	Показатели	Тежест в %
Знания за технологичния процес и умение за спазване основните етапи при създаването на художествена творба	Степен на овладяване на техническите умения и сръчността в процеса на създаване на художественото произведения; Технологичната последователност на етапите на работа.	20
Умение за композиционно изграждане	Изграждане на композиционен център – активност в центъра, подчиняване на периферията; умение за изграждане на пространство; хармония, пропорционалност на създадените форми, баланс светло-тъмно.	20
Познаване и правилен подбор на графичните изразни средства	Богатство на графичните текстури; разнообразие и използване на графичните изразни средства – линия, шрих и други; използване графичната стойност на цвета.	20
Художествена употреба на ИКТ	Познания и умения за работа със специализиран софтуерен продукт; художествена намеса, създаване на изображения чрез софтуерния продукт.	25
Ангажираност на ученика към поставената задача	Мотивация при художественотворческия процес; степен на завършеност; умение за пресъздаване на художествена	15

	идея, оригиналност, проява на творческо въображение.	
--	--	--

След представянето на отделните задачи са изведени критериите и показателите за оценка на постигнатите резултати в художествено-практическата дейност. Изготвени са пет критерии и тринадесет показателя за оценка на художествената дейност, които са съобразени с критериите за оценка, заложи в ДОО за професия „Художник-изпълнител“. Критериите и показателите за оценка са представени в таблица 1. Използвана е тристепенна скала за покриване на показателите – високо, средно, ниско ниво.

3. Диагностични инструменти и процедури

Представени са диагностичните инструменти и процедури – разработените за случая тестови въпросници, които определят както нивото на знания и умения у учениците, така и тяхното отношение, нагласа към предложения модул. Направен е сравнителен анализ между двата теста (от входящата и изходящата диагностика), резултатите от които показват степента на повишаване на знанията на учениците в областта на дигиталната графика. Анализирани са изборът на конференция като форма на междинна диагностика.

4. Предварителен експеримент

След извеждането на първоначалната концепция за учебния модул е проведен предварителен експеримент със студенти от катедра „Визуални изкуства“ в СУ „Св. Климент Охридски“, които специализират печатната графика. В настоящата точка от дисертационния труд е представен този предварителен експеримент в неговите параметри. Основната му цел е да провери до каква степен изведеният модул работи в практиката, както и да провери дали няма да възникнат проблеми при прилагането му, да апробира инструментариума (въпросници, анкети, тестове) и да провери дали заложеното в учебния модул време е достатъчно за успешното завършване на задачите.

В следствие на предварителния експеримент учебният модул е променен с цел повишаване неговата ефективност. След

приключването на предварителния експеримент е проведена изложба „Дигитален свят“, съпроводена от кръгла маса по темата за дигиталните технологии и мястото им в графичното изкуство. Резултатите от изложбата и кръглата маса са представени обстойно в приложение 8.

5. Същински експеримент. Организационни параметри на формиращия експеримент

Съществен елемент от дисертационния труд е представянето на същинския експеримент в неговите организационни параметри. Експериментът е проведен в рамките на две учебни години - февруари-юни 2015 и февруари-юни 2016 година по време на втори учебен срок в рамките на часовете в специалност „Графика“ в XI клас в НУИИ „Илия Петров“, гр. София. Същинският експеримент е осъществен чрез провеждането на трите основни етапа – констатиращ, формиращ и контролен. В експеримента участват 25 ученика.

С помощта на таблици и схеми са онагледени различните етапи, цели и дейности на експеримента в учебна среда. В рамките на формиращия експеримент е апробиран разгледаният по-рано в текста учебен модул, който включва две задачи (едната задача е с три подусловия – т.е. четири художествено-практически задачи).

Дейностите са конкретизирани както времево, така и съдържателно, и са онагледени с помощта на таблици.

6. Анализ на постигнатите резултати

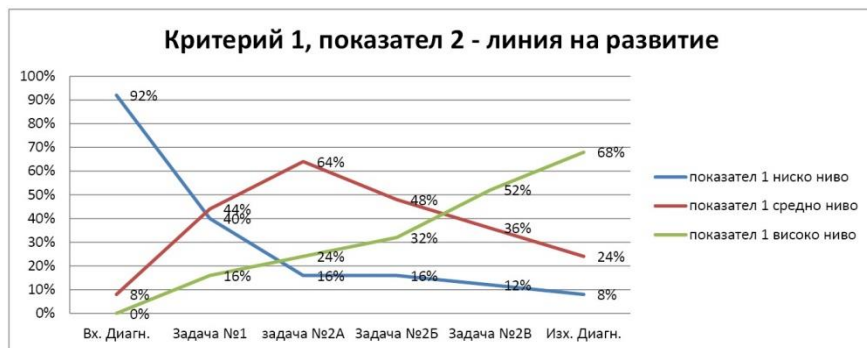
В настоящата точка от дисертационния труд се представя анализът на постигнатите резултати. Събраните данни по време на експеримента – в неговия констатиращ, формиращ и контролен етап, служат за обобщаване и анализ на резултатите от страна на докторанта.

Анализирани са всички етапи от педагогическия експеримент – входящата, междинната и изходящата диагностика. Направен е преглед на развитието на художественотворческата дейност при изпълнението на всички задачи. Поради малкия брой участници в експеримента и поради факта, че развитието на

художественотворческата дейност се оценява качествено, а не количествено, се акцентира върху качествения анализ на постигнатите резултати. Количественият анализ е необходим дотолкова, доколкото би бил използван за систематизиране на резултатите и оформянето им в удобен за качествения анализ вид. Целта на качествения анализ се състои в оценка и проверка истинността на хипотезата на настоящия труд. Основните използвани методи за качествен анализ са феноменологичен анализ (обективното описание на педагогическия експеримент) и анализ на съдържанието (използван най-вече при анализа на тестовите въпросници, в който се акцентира на смислови ядра и се търсят взаимовръзките между отделни отговори).

Анализът е онагледен с диаграмите и фигурите от Приложение 9. Анализът е осъществен в две насоки – знанията (теоретичен аспект) и уменията (практически аспект) на учениците относно дигиталната графика.

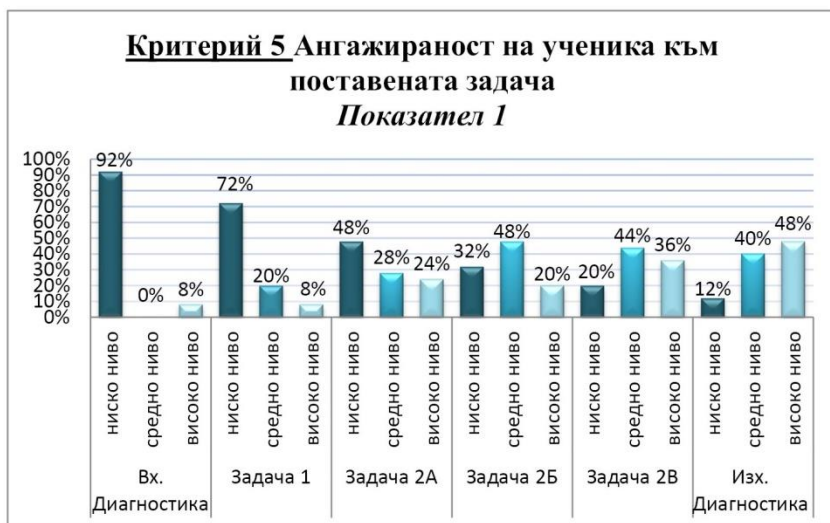
Анализът показва, че учениците демонстрират напредък в художественотворческата дейност по всички критерии и показатели (диаграма 1, 2 и 3 онагледяват само част от тях).

Диаграма 1

Диаграма 2

Диаграма 3

В *Заклучителната част* от дисертационния труд е доказана хипотезата, обобщени са резултатите и изводите. Заключението акцентира върху бъдещите възможности за развиване на модула.

Доказване на хипотезата

Залагането на учебен модул по дигитална графика в учебните програми на училищата по изкуствата и по културата довежда до по-цялостно и задълбочено познание по учебния предмет, актуализира учебната програма и повишава нивото на професионално образование в тази сфера.

Това е извод, направен на базата на следните аргументи: още на документно ниво (нормативни документи за ПОО) към настоящия момент е заложена необходимостта от познаването и използването на дигитални технологии (специализирани софтуерни продукти) в процеса на създаване на художествено произведение. Също така, отново на документно ниво, е заложена необходимостта от постоянна актуализация на учебната програма поради основната потребност завършващите професионални кадри да отговарят на нуждите на пазара. От своя страна професионалната подготовка в сферата на изкуствата и в частност професионалната подготовка в направление „Художник-изпълнител“ трябва да отразява новостите на арт сцената и да подготвя професионални кадри, познаващи съвременните процеси в изкуството. Неоспорим факт за съвременната арт сцена е употребата на дигиталните технологии в процеса на създаване и презентирание на художествения продукт.

След приключването на лекционния курс, заложен в учебния модул, и след изясняване същността на дигиталната графика, учениците демонстрират повишен интерес към учебно-творческия процес. В края на педагогическия експеримент учениците изказват мнение, че новите знания и умения обогатяват представите им за графичното изкуство. Затова следва да се констатира, че дигиталната графика предизвиква у учениците желание за работа, повишава тяхната мотивация и обогатява познанията им в сферата на графичното изкуство.

Поради значителната разлика между входящото и изходящото ниво на учениците в теоретичен аспект би могло да се констатира, че учебният модул по дигитална графика повишава знанията на учениците по отношение същността на дигиталната графика, нейните характеристики, принципи на работа, както и действащите творци в сферата. Значителен напредък се отчита и в практически аспект, като в края на формирация експеримент учениците демонстрират

познаване и умение за спазване основните етапи на създаване на графично произведение (CGD).

Тъй като се наблюдава положителен растеж на линията на развитие по всички критерии и показатели, заложи в учебния модул, то дигиталната графика повишава нивото на ПОО в сферата, развивайки у учениците умения за композиционно изграждане, използване на графичните изразни средства и художествената употреба на ИКТ в творческия процес.

Тъй като някои от учениците, участвали във формиращия експеримент, реализират дипломния си проект в техниката *дигитална графика*, би следвало да се констатира, че въвеждането на техниката в учебната програма на ПОО е необходима актуализация.

РЕЗУЛТАТИ И ИЗВОДИ

В обобщение на казаното дотук следва да се резюмират получените резултати от проведеното изследване:

Резултати в научно-теоретичен аспект:

- Проучена и анализирана е актуалността на темата, която бива поставена в съвременен контекст;
- Проучени, анализирани и обобщени са литературни източници (български и чуждестранни) по темата за дигиталната графика и професионалното образование и обучение. Задълбочено са проучени следните области:
 - Предпоставки за появата на дигиталната графика като оригинална графична техника – фотомеханичните печатни процеси, дигиталната фотография и постфотографията, появата на софтуерните продукти за създаване и обработка на изображения, дигиталната революция;
 - Направен е исторически преглед на събитията, които налагат компютъра като художествен инструмент в контекста на разглежданата тематика – а именно като инструмент на художника-график. Направен е преглед на значимите събития както в страната, така и в международен план;
 - Представено е дигиталното изкуство, като фокуса на изследването пада върху дигиталното изкуство като инструмент и като медия. Обобщени са текстове на теоретици

в областта, които разглеждат същността, естетиката, често засягани теми в областта на дигиталното изкуство. Направен е опит да се конкретизира мястото на CGD графиката в контекста на проучената класификация;

- Представена е техниката дигитална графика или CGD, обобщена е наложилата се терминология в света на графичното изкуство, разгледани и сравнени са припокриващи се термини в контекста на настоящия дисертационен труд;
- Дигиталната графика в контекста на настоящия труд е представена в своята технологична и идейно-философска рамка;
- Представени са няколко форума за графично изкуство, които представят в своите изложби дигитална графика, като се акцентира върху най-актуалните събития – а именно Биеналето на графичните изкуства в Любляна (Словения), Триеналето на графиката в Краков (Полша) и Триеналето на графиката София (България);
- Систематизирано е представено глобалното общество и ролята на образованието в него – в частност на професионалното образование;
- Представена е ролята на ИКТ в образователната система на глобалното общество;
- Обобщена е структурата на българското училище и ролята на художественото образование в него. Акцентира се върху професионалното образование в страната и проблемите, пред които е изправено то;
- Направен е опит за сравнителен анализ между професионалната и профилираната подготовка в областта на изобразителното изкуство;
- Представени са училищата по изкуствата и по културата, като фокусът пада върху НУИИ „Илия Петров“; разгледани са нормативните документи за тези училища;
- Представена е системата на образование и обучение в НИУУ „Илия Петров“, като се акцентира на специалност „Графика“, разгледана и обобщена в контекста на настоящата дисертация е учебната програма по предмета „Графика“;

- Констатирани са промените, които настъпват с влизането в сила на Новия закон за предучилищното и училищното образование.
- Изведен е експериментален учебен модул, формиран в следствие на обобщение и анализ на проучения материали проведените проучвания на терен;
- Структурирани, анализирани и обобщени са резултатите от проведения формиращ експеримент в учебна среда;
- Проучена и анализирана е ефективността на апробирания учебен модул в сферата на професионалното образование и обучение (в училищата по изкуствата и по културата).

Резултати в практически аспект:

- На терен са проучени нагласите на учениците относно разглежданата тематика;
- Изготвен е съответният диагностичен инструментариум, необходим за нуждите на настоящия труд, апробиран е и е приложен в практиката;
- Проведен е предварителен експеримент със сходен контингент за проверка (промяна) на предложения учебен модул, с цел повишаване на неговата ефективност;
- Проведен е педагогически експеримент с ученици от гимназиален етап на ПОО. Формирацията експеримент е проведен в две последователни учебни години с ученици от XI клас на НУИИ „Илия Петров“ през втори учебен срок. По време на експеримента е проверена неговата ефективност. Анализирани са резултатите от педагогическия експеримент.

С оглед на констатираните резултати в научно-теоретически и практически аспект би следвало да се заключи, че е постигната целта на настоящия дисертационен труд – а именно *да се разработи учебен модул, включващ четири урока по дигитална графика, който е апробиран успешно в училищата по изкуствата и по културата, специалност „Графика“, втори срок на XI клас.* Анализът на постигнатите резултати показва повишение в мотивацията на учениците, както и растеж на знанията и уменията им в областта на

дигиталната графика и графичното изкуство въобще. Кое от своя страна отвежда към потвърждаването на хипотезата на настоящия труд.

На базата на теоретичното изследване могат да бъдат направени следните ИЗВОДИ:

- Глобалният свят, в който живеем, налага навлизането и максимално ефективното използване на дигиталните технологии във всички сфери. В контекста на настоящия труд това пряко отразява навлизането на дигиталните технологии в изкуството, както и в областта на образованието;
- Актуалността на темата за дигиталната графика като форма на изящното изкуство печатна графика и нейната приложимост в професионалното образование и обучение по изкуствата правят настоящото изследване подходящо и навременно. Въвеждането на учебен модул по дигитална графика в училищата по изкуствата и по културата прави професионалното образование в сферата поцялостно и актуално.
- Прегледът на нормативните документи и стратегиите за развитие на образованието на национално и международно ниво показва ясна необходимост от въвеждането на ИКТ в образователната система – в конкретния случай това пряко засяга навлизането на ИКТ в творческия процес в ПОО;
- Изведените в теоретичния обзор принципи на работа в дигиталната графика, които в последствие служат като основа на изграждане на учебния модул, предполагат по-задълбочени познания в областта на печатната графика. Кое отвежда към извода, че предложеният модул е подходящ за прилагане в училищата по изкуствата и по културата;
- Разработеният учебен модул по дигитална графика предвижда постигане на по-високи резултати в художествено-практическата дейност на учениците по отношение на композиционното изграждане на графичното произведение, подбора на изразните средства и богатството на графичните структури;
- Предложеният модул стимулира творческото мислене и спомага за търсенето и създаването на съвременни пластични решения;

На базата на резултатите от проведеното емпирично проучване могат да бъдат направени следните практически ИЗВОДИ:

- Апробираният учебен модул повлиява положително върху художествено-творческата дейност на учениците по всички критерии за оценка, а именно знания за технологичния процес и умение за спазване основните етапи при създаването на художествена творба, умение за композиционно изграждане, познаване и правилен подбор на графичните изразни средства, художествена употреба на ИКТ, ангажираност на ученика към поставената задача. Този напредък по отношение на художествено-творческата дейност се отчита по всички 12 показатели, изведени по критериите.
- Ефективността на апробирания модул се потвърждава от разликата между входящата и изходящата диагностика – на теоретично, и на практическо ниво.

Всички изводи сочат, че предложеният учебен модул функционира успешно в учебна среда и повишава знанията и уменията на учениците в областта на дигиталната графика и печатната графика въобще. Очакваните резултати са постигнати, което отвежда към възможността модулът да навлезе в практиката и да стане част от учебната програма по графика.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Настоящият дисертационен труд се стреми да допълни и обогати, както и в известна степен да актуализира професионалното образование по направление „Художник – изпълнител“. За целта е разработен и апробиран учебен модул, включващ четири урока по дигитална графика за XI клас на училищата по изкуствата и по културата, специалност „Графика“. Модулът е ориентиран към актуализация на учебната програма чрез въвеждането на оригиналната графична техника дигитална (CGD) графика. Апробираният учебен модул цели да повиши знанията на учениците за технологичния процес и уменията за спазване на основните етапи при създаването на графичното произведение, уменията им за композиционно изграждане, познаването и правилния подбор на графичните изразни

средства, художественната употреба на ИКТ, както и повишаването на степента на ангажираност на ученика към поставената задача.

Резултатите от емпиричното проучване показват развитие по всички критерии и показатели, което потвърждава, че изучаването на дигиталната графика води до повишаване на художественотворческите умения и мотивацията на учениците. Запознаването на учениците с дигиталните технологии като средство за създаване на графично художествено произведение отговаря на съвременната реалност и подготвя кадри, които биха били адаптивни в социума. Постигнатите резултати дават възможността модулет да бъде усъвършенстван, както и пригоден за други видове художествена подготовка. Успешното провеждане на експеримента в учебна среда, постигнатите резултати, потвърждаването на хипотезата на настоящия труд доказват ефективността на предложения модул и са предпоставка за навлизането му в бъдещите учебни програми.

III Теоретично, научно-приложими ПРИНОСИ

„Дигиталната графика в обучението по изобразително изкуство“ е оригинален авторски труд, който разглежда дигиталната графика като форма на изящното изкуство печатна графика и приложението ѝ в професионалното образование и обучение в сферата на изящните изкуства.

- В рамките на дисертационния труд са обобщени и представени предпоставките за появата на дигиталната графика, конкретизирана и класифицирана е същността ѝ. Дигиталната графика е представена в своята технологична и идейно-философска рамка. Представена е авторската гледна точка на дисертанта, който се позовава на научни изследвания и публикации в сферата;
- Селектиран, проучен, обобщен и анализиран е богат теоретичен материал, предимно от чужди автори – текстове, които до момента не са публикувани на български език в научната литература;
- Осъществен е контакт с голям брой действащи творци в сферата на дигиталната графика, които вземат участие в дълбочинно интервю, проведено от дисертанта. Резултатите са обобщени, анализирани и представени в дисертационния труд;
- На базата на действащите към настоящия момент нормативни документи е разработен и апробиран учебен модул, който предлага въвеждането на дигиталната графика като част от предмета „Графика“ в ПОО (училищата по изкуствата и по културата). По експериментален път е доказано, че дигиталната графика спомага развитието на учениците в художественотворчески аспект, актуализира професионалната подготовка и подготвя професионални кадри, отговарящи на съвременната действителност;
- Постигнатите резултати са популяризирани чрез научни публикации и организирането на форум – включващ изложба на дигитални графики и кръгла маса по темата.

IV Публикации по темата:

1. Статия *„Дигиталната графика – същност, характеристики, тенденции. Количествен и качествен анализ на интервю, проведено с утвърдени творци в сферата“*, публикувана в Електронно списание за наука, култура и образование на ФНПП, бр. 1, година 2014.
2. Статия *„Компютърът като инструмент на художника-график“*, публикувана в публикувана в Електронно списание за наука, култура и образование на ФНПП, бр. 3, година 2015.
3. Статия *„Място и значение на компютърно генерирания дизайн. Резултати от кръгла маса на тема: „Дигиталните технологии в графичното изкуство: граници и възможности, теория и практика“*, публикувана в публикувана в Електронно списание за наука, култура и образование на ФНПП, бр. 4, година 2015.